

За свободата на медиите

Този казус се фокусира над понятието *медийна свобода*. Какво представлява тя? Защо е важна? Как може да се постигне?

Казусът използва като илюстрация епизод от историята на САЩ през 50-те години на миналия век.

След успешната окупация на Източна Европа в края на 40-те години на миналия век, Съветският съюз започва агресивно да разширява зоната си на влияние по света чрез пропаганда и военна заплаха. В САЩ поредицата разкрити случаи на комунистически шпионаж и растящата популярност на левите идеологии пораждаат тягостното усещане за съществуването на невидим враг в обществото. Страхът и недоверието на хората един към друг постепенно се засилват и в един момент ескалират в обществена истерия, известна под името „Червената заплаха“.

Представете си, че живеете точно в този период от историята на САЩ. Един ден Вашият работодател получава анонимен сигнал за това, че баща Ви и сестра Ви са комунистически симпатизанти. В резултат на това, Вие сте уволнен и обявен като заплаха за националната сигурност. Тъй като обвиненията нямат основание, Вие наемате адвокат, който да Ви защити. Той настоява за изясняване на обвиненията, но всички „доказателства“ са предоставени в запечатан плик, който нито Вие, нито Вашият адвокат имате право да видите. Този инсцениран процес е организиран с помощта и съдействието на влиятелен политик, който се е заел с това да се справи с вътрешните врагове на страната.

Този случай не е измислен. Обвиняемият е Мило Радулович, лейтенант от резервните военновъздушни сили на САЩ. Влиятелният политик е Джо Маккарти, републикански сенатор от щата Уисконсин. Той е в центъра на политическа кампания, чиято цел е на всяка цена да спре съветския шпионаж в Съединените щати. Под негово покровителство са оркестрирани множество политически репресии на лица с предполагаемо, но недоказано, комунистическо и съветско влияние. Съдбата на Радулович е споделена от хиляди други граждани в цялата страна.

Перспективите пред Радулович изглеждат мрачни, като се има предвид времето, в което това се случва, и силата на неговия обвинител. Но събитията поемат драматичен обрат, когато най-известният телевизионен журналист по това време, Едуард Р. Мъроу решава да насочи

Тази разработка е подготвена с образователна цел за инициативата „Площадът“ на Граждани за България (<https://c4bg.org/civics>).

© Граждани за България 2023. Материалът може да се ползва безплатно от учители, учебни заведения, ученици и студенти за образователна цел: моля, уведомете ни на admin@c4bg.org. Всяка друга употреба и възпроизвеждане без разрешение от Граждани за България е забранена.

общественото внимание към случая. Във вечерното си предаване *See It Now* Мъроу стартира серия от перфектно организирани журналистически атаки срещу Маккарти и неговите методи. Смята се, че предаванията допринасят за края на „Червената заплаха“ и „Маккартизмът“ и стават повратна точка в историята на американската телевизия. Всяко свое предаване Мъроу завършва с фразата „Лека нощ, и късмет!“ Неговата позиция и това, което предприема, показват, че всъщност късметът на една група хора зависи и от самите тях.

Лека нощ, и късмет

Едуард Р. Мъроу е роден през 1908 г. в малка ферма в Северна Каролина. След като завършва колеж, той започва работа в американската медийна компания CBS през 1935 г. и остава в компанията през цялата си кариера. През 1937 г. се установява в Лондон и е директор на европейските операции на CBS, като през следващите няколко години отразява войната в обширни радиопредавания.

В резултат на военните си репортажи, Мъроу постига статут на знаменитост в САЩ. В продължение на стотици дни той е гласът, който информира Америка за развоя на Втората световна война. За да придобиете представа за популярността на Мъроу, ще припомним един факт. Когато той се завръща за кратко посещение в САЩ към края на 1941 г., CBS организира вечеря в негова чест в хотел Waldorf-Astoria. Събитието се излъчва пряко по телевизията и е посетено от 1100 гости. Президентът Франклин Д. Рузвелт изпраща лично поздравителна телеграма до Мъроу, която е прочетена на вечерята.

След края на войната Мъроу се установява обратно в САЩ и постепенно преминава от радиото към телевизията. През 50-те години на миналия век той следи с тревога политизирания подход към „Червената заплаха“. Силно провокиран от методите на Маккарти, Мъроу решава да насочи журналистическия си талант срещу него.

На 20 октомври 1953 г. в предаването си *See It Now* Мъроу излъчва епизод за уволнението на Мило Радулович, бивш лейтенант от резервните военновъздушни сили, който е обвинен във връзки с комунисти. Шоуто е силно критично към методите на военновъздушните сили, като например представяне на доказателства в запечатан плик, който Радулович и неговият адвокат не са допуснати да отворят.

На 9 март 1954 г. *See It Now* излъчва друг епизод, който директно атакува самия Джоузеф Маккарти. Озаглавен е „Доклад за сенатор Джоузеф Р. Маккарти“, а в предаването се използват кадри от речи на Маккарти, които го представят като нечестен, безразсъден и злоупотребяващ към свидетели и видни американци. Мъроу използва откъси от собствените речи и прокламации на Маккарти, за да критикува сенатора и да посочи изказвания, в които той самият си противоречи. Мъроу завършва предаването с думите:

Не трябва да бъркаме несъгласието с нелоялността. Винаги трябва да помним, че обвинението не е доказателство и че присъдата зависи от представените доказателства в един обективен съдебен процес. Ние няма да живеем в страх един от друг. И няма да позволим да бъдем подтиквани чрез страх към състояние на безразсъдство. Ако се вгледаме внимателно в нашата история, ще видим, че ние не сме потомци на страхливи хора.

Предаването провокира десетки хиляди писма, телеграми и телефонни обаждания до централата на CBS, повечето от които са в подкрепа на Мъроу, и се оказва ключов епизод за разобличаването и края на Маккартизма в САЩ.

Конфронтацията на Мъроу с Маккарти обаче не е лесно начинание. Тя продължава много месеци, през които CBS губи част от своите спонсори. В процеса, самият Мъроу е публично обвинен, че е симпатизант на комунистите. Повечето от предаванията си по темата Мъроу дори финансира със собствени средства.

Какво означава медийната свобода?

Свобода на медиите се основава на принципа, че комуникацията и изразяването чрез печатни и електронни медии е *право*, което трябва да се упражнява *свободно*. Такава свобода предполага липсата на цензура и намеса от страна на правителството, политиците и други органи на властта.

Декларацията за правата на човека на ООН от 1948 г. гласи: „Всеки има право на свобода на мнение и изразяване. Това право включва свободата да отстояваш мнението си без намеса и да търсиш, получаваш и разпространяваш информация и идеи чрез всякакви медии, независимо от границите“.

Свободата на медиите обикновено се гарантира от законодателство, осигуряващо различни степени на свобода на научните изследвания, публикуването и пресата. Тези закони могат да залегнат в правната система на една страна и дори в нейната конституция. Швеция е първата страна в света, която отразява свободата на печата в конституцията си със *Закона за свободата на печата* от 1766 г. Впоследствие много други държави следват нейния пример.

Медийната свобода винаги е подложена на атака

Медиите са постоянно атакувани от елита, който се чувства застрашен от тях. В авторитарните държави журналистите могат да бъдат физически нападани или хвърлени в затвора. Но дори и в демократичните общества медийната свобода е изправена пред много предизвикателства. В момента и в най-развитите демокрации по света големи сегменти от населението често не получават безпристрастни новини и информация.

Правителството може да направи работата на журналиста много трудна и дори опасна - чрез заплахи за отнемане на лицензи, обвинения в подстрекаване, а понякога и арестуване на журналисти. Тази злоупотреба с власт цели да всее недоверие в журналистите и да потиска способността им да казват истината. Правителствата също така могат да окажат тайна подкрепа на приятелски настроените медии - чрез щедри държавни поръчки, благоприятни регулации и преференциален достъп до държавна информация.

Различни организации защитават свободата на медиите по света

Редица международни организации се борят за защита на правото на свобода на информацията по света. Две от тях са „Репортери без граници“ и „Комитет за защита на журналистите“.

- „Репортери без граници“ (RSF) е неправителствена организация, основана във Франция, с представителства в различни държави по света. Тя предоставя информация за броя на убитите или

преследваните журналисти, съществуването на държавен монопол върху телевизията и радиото, както и наличието на цензура в медиите по света. От 1992 г. организацията предлага годишна награда за свобода на пресата, отличаваща смели и независими журналисти.

- „Комитет за защита на журналистите“ (CPJ) е американска независима нестопанска неправителствена организация, базирана в Ню Йорк, с кореспонденти по цял свят. Организацията е основана през 1981 г. в отговор на тормоза над парагвайския журналист Алсибиадес Гонсалес Делвале. Организацията публикува годишно световно проучване за свободата на пресата. Също така, систематично проследява броя на журналистите по света, които са репресирани заради своята позиция и работа.

Защо свободата на медиите е важна?

Всяка демокрация се основава на принципите за самоуправление, честни и свободни избори и защита на човешките права. Свободните медии са важен фактор за гарантирането на тези принципи по следните причини:

Свободните медии се борят за истината

Свободните медии разкриват истината в едно общество; несвободните медии я прикриват. Има много сложни въпроси, които журналистите са обучени да анализират и обясняват добре. Без вестници, радиопредавания, блогове и т.н. обикновеният човек би имал твърде ограничена представа за това, какво се случва около него. Повечето хора нямат време и ресурси, за да анализират проблемите и новините, които засягат тях и техните общности. Именно тук се намесват журналистите. Въоръжени с изследователски умения и критично мислене, те знаят към кого да се обърнат, какви въпроси да зададат и как да проверят валидността на получената информация. Последното е изключително важен елемент на свободните медии, тъй като информацията често се изкривява и манипулира.

Свободните медии държат властта отговорна

Една от основните мисии на свободните медии е да държат хората с власт отговорни. Ако медиите не са свободни, а вместо това са подчинени на властта, те просто служат като продължение на тази власт. В случай на корупция и нарушения на правата на човека свободните медии са от съществено значение за разкриване на злоупотребите с власт. Без свобода на медиите журналистите, които се опитват да кажат истината, не са защитени от закона. Това прави цензурата и потискането им неизбежни.

Свободните медии държат отговорни не само политиците, но и хората, управляващи частния бизнес. Например, оказва се, че в САЩ журналистите са отговорни за разкриването на корпоративни злоупотреби в над 20% от случаите (Dyck, Morse, and Zingales 2010).

Свободните медии информират избирателите

Информираното гласуване е третата причина, поради която свободата на медиите е толкова важна. Демокрациите процъфтяват само когато избирателите са възможно най-добре информирани. Информираността гарантира, че хората разбират разглежданите проблеми и какви политики и политики ги представляват най-добре. Колкото по-свободни са медиите, толкова по-добре информирани могат да бъдат избирателите. Медиите информират избирателите чрез анализиране

на информация, насърчаване на дискусии и проверка на факти. Без тази свобода избирателите биха били манипулирани от политици и групи със специални интереси, които искат да спечелят изборите, за да защитят своя личен интерес.

Как можем да постигнем медийна свобода?

Медийната свобода е от изключително значение за една добре функционираща демокрация. Но какво можем да направим, за да гарантираме тази свобода?

Осъзнаването на важноста на свободните медии е важна първа стъпка към тяхната защита. Ние имаме отговорност не само лично да разберем важноста на медиите, но и да помогнем на другите около нас да разберат този проблем.

Гражданите могат да помогнат за свободата на медиите, като подкрепят хората, които се борят за тази свобода. Едуард Мъроу беше подкрепен от колегите си и ръководството на CBS. Ние също така бихме могли да подпомогнем медийната свободата, като подкрепим местен вестник, блог или канал в социалните медии, ако те служат на истината. Например, може да се абонираме за техните услуги, да оставим коментар в социалните мрежи или да направим дарение.

Друга важна стъпка към защитата на медиите е законодателството, което защитава журналистите и свободата на печата. Закони, които предоставят права и защита на журналистите и техните източници, съществуват в много страни.

От значение също така е и собствеността на медиите. Всеки бизнес се притежава от някого – частни лица (семейства) или правителството. Медиите не са изключение. Всеки собственик потенциално може да „изкриви“ медиите да защитават неговия личен интерес, вместо интереса на обществото. Затова монополът на всеки един играч, било то индивид, семейство или държава, в медийното пространство е изключително вреден.

Въпроси за дискусия

Като имате предвид случая с Едуард Мъроу, какво е мнението Ви по следните въпроси:

- В борбата си като журналист Едуард Мъроу има широката подкрепа на своята телевизионна мрежа – от високопоставени ръководители до колеги, с които работи. Щеше ли кампанията му срещу Маккарти да бъде успешна без тяхната подкрепа? Защо?
- Предаването на Мъроу беше последвано от широка обществена подкрепа, изразена под формата на писма, споделени мнения и понякога лично. Смятате ли, че кампанията на Едуард Мъроу щеше да бъде успешна без тази обществена подкрепа?
  - Свободни ли са медиите в България? Дайте примери – за или против.
  - Назовете някои важни медии в страната и във Вашия град. Кой притежава тези медии? Как може тази собственост да наруши обективността на съответните медии? Дайте конкретни примери. Може да се наложи да проведете собствено проучване, за да отговорите на този въпрос.
  - Защитени ли са от закона българските журналисти и техните източници? Направете проучване на конституцията и съответните закони на страната.

- Какво можете да направите Вие (лично или колективно), за да подобрите свободата на медиите в страната. Представете оригинална идея и очертайте план за действие за нейното реализиране.

Използвани източници

Декларацията за правата на човека на ООН (може да се намери тук):

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Това е страницата на организацията „Репортери без граници“ (RSF):

<https://rsf.org/en>

Това е страницата на организацията „Комитет за защита на журналистите“ (CPJ):

<https://cpj.org/>

Dyck, A., Morse, A. and Zingales, L., 2010. Who blows the whistle on corporate fraud? *The journal of finance* 65(6), pp. 2213-2253.

Епилог

Историята на Едуард Мъроу е основа за сюжета на филма на Джордж Клуни от 2005 г. „Лека нощ, и късмет“ (виж плакатът отдолу). Филмът бележи значим успех в боксофиса и получава висока оценка от критиката за режисурата на Клуни, оригиналния сценарий и силните актьорски изпълнения. Филмът е номиниран за шест награди „Оскар“, включително за най-добър филм, най-добър режисьор и най-добър актьор.

По отношение на филма, известният филмов критик Роджър Ибърт коментира: „Посланието на Клуни е ясно: да нападаш някого без правото да се защити, е погрешно. Маккарти беше потисник и лъжец. И трябва да бъдем много бдителни, когато кралят е гол и реши да се загърне с националното знаме“. В този контекст Роджър Ибърт също така цитира д-р Джонсън, който казва, че „патриотизмът е последното убежище на негодника“.

*Христо Пирински,
Граждани за България, 2024*

david strathairn patricia clarkson
george clooney jeff daniels
robert downey jr. frank langella

**good night,
and good luck.**

6 ACADEMY AWARD® NOMINATIONS™
INCLUDING
BEST PICTURE (2005)
BEST DIRECTOR • BEST ACTOR • BEST ORIGINAL SCREENPLAY